

УДК 378.018.8:78.071.2]:378.4(477.46-21)УДПУ
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-15>

Віра КАЛАБСЬКА,
orcid.org/0000-0002-7643-2307
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри інструментального виконавства
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Черкаська область, Україна) *v.s.kalabska@udpu.edu.ua*

ДИРИГЕНТСЬКА ПІДГОТОВКА ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ-ВИКОНАВЦІВ В УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Стаття присвячена питанню підготовки майбутнього диригента інструментального колективу на факультеті мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Реалії сьогодення вносять корективи в усі сфери нашого життя. Кожен на своєму фронті намагається приблизити перемогу. Україні потрібні професіонали різних галузей, зокрема мистецькій, які будуть відбудовувати нашу державу. У царині музичного мистецтва диригування займає своє особливе місце через специфіку та складність підготовки. Мета статті – висвітлення особливостей диригентської підготовки інструменталістів в УДПУ імені Павла Тичини.

В ході проведення дослідження були використані наступні методи: ретроспективний, аналізу, синтезу, індукції та дедуції.

В статті вперше узагальнено досвід підготовки диригентів інструментальних колективів кафедрою інструментального виконавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. За результатами дослідження встановлено, що крім традиційних складових компонентів підготовки використовують допоміжні: ведення щоденника диригента та оформлення партитури з оркестровими партіями (для диригентів-випускників), залучення другого концертмейстера на практичних заняттях тощо. Висвітлено репертуар над яким працюють диригенти-інструменталісти.

Проаналізовано навчальні плани першого та другого освітніх рівнів освітньо-професійної програми «025 Музичне мистецтво. Інструментальне виконавство» щодо кількості кредитів, годин, форм контролю відповідно диригування та споріднених з ним предметів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання систематизованих знань та практичних рішень щодо підготовки диригентів.

Ключові слова: диригент, оркестр, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, підготовка здобувачів вищої освіти.

Vira KALABSKA,
orcid.org/0000-0002-7643-2307
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Instrumental Performance Department
Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University
(Uman, Cherkasy region, Ukraine) *v.s.kalabska@udpu.edu.ua*

CONDUCTING TRAINING OF INSTRUMENTAL PLAYERS-EXECUTIVES AT THE PAVLO TYCHYNA USPU

The article is devoted to the issue of training the future conductor of the instrumental team at the Faculty of Arts of the Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University. Today's realities make corrections in all spheres of our life. Everyone on their front is trying to bring victory closer. Ukraine needs professionals in various fields, including art, who will rebuild our state. Conducting occupies a special place in the field of musical art due to the specificity and complexity of training. The purpose of the article is to highlight the peculiarities of conducting training of instrumentalists at the Pavlo Tychnya USPU.

The following methods were used during the research: retrospective, analysis, synthesis, induction and deduction.

The article summarizes for the first time the experience of training conductors of instrumental teams by the Department of Instrumental Performance of Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University.

According to the results of the research, it was established that in addition to the traditional components of training, additional ones are used: keeping a conductor's diary and creating a score with orchestral parts (for graduate conductors), involving a second concertmaster in practical classes, etc.

The repertoire on which the conductors are working is highlighted instrumentalists.

The curricula of the first and second educational levels of the educational and professional program "025 Musical Art. Instrumental performance" were analyzed regarding the number of credits, hours, forms of control, respectively, conducting and related subjects.

The practical significance of the work lies in the possibility of using systematized knowledge and practical solutions regarding the training of conductors.

Key words: conductor, orchestra, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, training of higher education seekers.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вносять корективи в усі сфери нашого життя. Кожен на своєму фронті намагається приблизити перемогу. Україні потрібні професіонали різних галузей, зокрема мистецькій, які будуть відбудовувати нашу державу. У царині музичного мистецтва диригування займає своє особливе місце через специфіку та складність підготовки.

Аналіз досліджень. Практичне диригування існує не одне століття, як вид окремого музичного мистецтва воно почало формуватися у ХІХ ст. Попри такий «молодий» вік диригентського мистецтва сьогодні є чимало наукових досліджень, мистецтвознавчих розвідок у цій галузі.

У ХХ ст. були опубліковані ґрунтовні праці з основ хорової та оркестрової техніки диригування М. Малька, І. Мусіна, К. Ольхова, Л. Гінзбурга, М. Коллеси та інших. У праці Л. Гінзбурга також розміщені творчі портрети диригентів ХІХ та ХХ ст. (Г. Малера, В. Фуртвенгеля, Г. Шерхена, Л. Стоковського, Є. Мравинського, Н. Рахліна, Ф. Ліста, Б. Вальтера, Ш. Монюша, М. Сарджента, О. Гаука та інших), спогади (А. Тосканіні, О. Клемперера, А. Пазовського) відомості про закордонні (Бостонський, Гевандхауза, Філадельфійський, Французький національний радіо та телебачення, Дрезденський, Сан-Франциський) та радянські оркестри, а також всесоюзні конкурси диригентів (1938, 1966) (Дирижерское исполнительство, 1975).

Наші сучасні вітчизняні науковці досліджують різні аспекти диригування. Так, Я. Сверлюк провів дисертаційне дослідження та захистив докторську дисертацію в якій розглянув теорію і методику підготовки диригента-інструменталіста у вищих мистецьких навчальних закладах (Сверлюк, 2007).

В. Онищук занурився в педагогічну проблему підготовки майбутнього диригента оркестрового колективу (Онищук, 2016). Генезу диригування як культурного явища висвітлили крізь історико-культурологічні аспекти В. Сологуб та О. Піхтар (Сологуб, Піхтар, 2018). Аналіз наукових праць засвідчив, що питання підготовки диригентів оркестрів висвітлюється узагальнено, тому **метою нашої статті** є висвітлення особливостей диригентської підготовки інструменталістів в УДПУ імені Павла Тичини.

Виклад основного матеріалу. Яким має бути диригент інструментального колективу? Упро-

довж століть це питання турбувало науковців, педагогів та мистецтвознавців. Про важливість та відповідальність при обранні на посаду диригента ще у ХVІІІ ст. звертав увагу німецький флейтист, композитор, майстер музичних інструментів та музикознавець Й. Кванц (1697–1773): «Якщо при виборі керівника припустилися помилки, то оркестр швидше зачахне, ніж розквітне» (Кванц, 1975: 23) Тому й не дивно, що заклади вищої освіти які сьогодні готують диригентів приділяють цьому питанню особливу увагу й намагаються відповідати усім стандартам щодо цієї освіти. УДПУ імені Павла Тичини не є винятком, уже понад тридцять років тут випускають фахівців мистецьких спеціальностей.

У 2014/2015 навчальному році кафедра інструментального виконавства факультету мистецтв УДПУ імені Павла Тичини почала здійснювати набори здобувачів вищої освіти за напрямом Музичне мистецтво за спеціальностями «Народні інструменти», «Струнні інструменти», «Духові інструменти» та інші. За навчальним планом цих спеціальностей здобувачі вищої освіти вивчали оркестрове диригування, а по закінченню курсу складали: бакалаври – державний екзамен «Диригування оркестром», а магістри відповідно – «Комплексний екзамен за фахом» (складався з диригування оркестром та виконання концертної програми з фаху). За вимогами розробленими випусковою кафедрою на державний екзамен майбутні диригенти готували два різнохарактерних твори, один з яких особисто інструментували або робили переклад для факультетського оркестру народних інструментів. Ці партитури оформлялася окремим виданням (формату А4), у якому крім того подавали анотацію музичного твору, аналізували та характеризували диригентські труднощі та додавали оркестрові партії. Такі партитури зберігаються у фондах університетської бібліотеки та є досить зручними для роботи оркестрового колективу.

Серед широкого кола музичної літератури випускники бакалаври опрацювали наступні твори: «Мелодія» з музики до кінофільму «Високий перевал» М. Скорика, «Синкопований годинник» Л. Андерсона, «Одкровення» С. Войтенко, «Арія» В. Бібергана та інші. Магістранти-випускники підготували партитури наступних творів: «Молодичка» музика О. Чухрая, слова

В. Котляра; «Ноктюрн» А. Бабаджянна; «Глорія» А. Вівальді; «Стара карусель» В. Дмитрієва; «Де ти тепер» музика І. Шамо, слова В. Палійчука; «Старовинний гобелен» Й. Тамарина; «Сповідь» О. Герасименко; «Сивина» музика В. Байкіна, слова Ф. Руденка; «Ой, при лужку» М. Товпека; «Військовий марш» Г. Свірідова з музичної сюїти «Заметіль»; «Карусель» Ю. Шахнова; «Танго» Я. Табачника; «Елегія» Є. Польового; романс Неморіно з опери «Любовний напій» Г. Доніцетті; увертюра до кінофільму «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона» В. Дашкевича; «Пісня про хліб» музика А. Пашкевича, слова Д. Луценка та інші. Кількість творів магістерських партитур значно більша адже у 2019 р. були внесені зміни в освітню програму бакалаврів, а в 2021 р. освітню програму магістрів, серед яких знято державний екзамен диригентів з оркестром. Сподіваємося, що програма буде переглянута й повернуто такий важливий для майбутнього диригента вид практичної роботи.

Диригенти-інструменталісти коли працювали над державною програмою з оркестру також вели «Щоденник репетицій з оркестрового класу». Щоденник був розроблений керівником оркестру народних інструментів факультету мистецтв, доцентом кафедри В. Калабською. У ньому випускники занотували детальний план своєї репетиції з оркестром, а після роботи з оркестром фіксували фактичну репетицію: що було виконано або не виконано із запланованого, чому. Така аналітична робота майбутнього інструмента-диригента готувала його до організованості та відповідальності, що є складовими професіоналізму справжнього керівника. План майбутньої репетиції узгоджувався викладачем з диригування та засвідчувався двома підписами: викладача та керівника оркестру. Також у щоденнику випускники робили стислий аналіз творів державної програми – подавали основні біографічні відомості про композитора (за потреби автора слів), вказу-

вали основну тональність, розмір, форму, твору та диригентській особливості. Разом з партитурами заповнені щоденники до початку державного екзему подавали на кафедру, де їх могли переглянути члени комісії. Усі державні екзамен обох освітніх рівнів денної та заочної форм навчання висвітленні на сайті факультету мистецтв (випускник, клас викладача, програма). Наприклад, державний екзамен який відбувся 11 червня 2016 р. (Відбулися державні, 2016).

Нині здобувачі вищої освіти факультету мистецтв УДПУ імені Павла Тичини освітньо-професійної програми «025 Музичне мистецтво» проходять компоненту «Диригування» та споріднені предмети на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях. Для зручності сприйняття інформації подаємо дані в Таблиці 1 та Таблиці 2.

Нині на першому освітньому рівні оркестрове диригування є вибірковою дисципліною на другому курсі з 4 кредитами з яких 60 годин відведено на практичні заняття, з формою контролю після кожного семестру – екзамен. Раніше ця освітня компонента викладалася впродовж перших 5 семестрів та мала 180 практичних годин, отже маємо зменшення практичних годин, що на нашу думку буде активізує роботу викладача та здобувача вищої освіти щоб досягти засвоєння певних знань та навичок.

На другому освітньому рівні здобувачі навчаються 1 рік 4 місяці або 1 рік 9 місяців залежно від попередньо опанованої освітньої програми. Освітня компонента «Диригування» вже є обов'язковою. З 2021/2022 навчального року на обидва терміни навчання додається компонента «Методика викладання оркестрового диригування», яка передбачає теоретичну підготовку з мистецтва диригування.

До практичних занять з диригування також долучаємо здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «025 Музичне мистецтво».

Таблиця 1

Компонент «Диригування» в освітньо–професійній програмі «025 Музичне мистецтво. Інструментальне виконавство» (освітній рівень бакалавр)

Назва дисципліни	Вид дисципліни	Кількість кредитів	Кількість годин		Семестр	Форма контролю (семестр)	
			лекційних	практичних		залік	екзамен
Диригування	Вибіркова	4	–	120	1–4	1, 2, 3	4
Диригування оркестром	Вибіркова	4	–	60	5	5	–
Згідно навчального плану з 2021/2022 н. р.							
Оркестрове диригування	Вибіркова	4	–	60	3–4	–	3, 4

Таблиця 2

«Диригування» та споріднені з ним компоненти в освітньо-професійній програмі
«025 Музичне мистецтво. Інструментальне виконавство» (освітній рівень магістр)

Термін навчання	Назва дисципліни	Вид дисципліни	Кількість кредитів	Кількість годин		Семестр	Форма контролю (семестр)		
				лекційних	практичних		залік	екзамен	
1 рік 4 місяці	Диригування	Обов'язкова	6	–	80	1–3	1,2	3	
	Оркестровий клас та диригування оркестром	Вибіркова	9	–	270	1–3	2, 3	–	
	З 2020/2021 навчального року								
	Диригування	Обов'язкова	6	–	60	1–3	1	3	
1 рік 9 місяців	Методика викладання оркестрового диригування	Вибіркова	4	14	16	3	–	3	
	Диригування	Обов'язкова	10	–	96	1–4	2, 4	1, 3	
	Методика викладання оркестрового диригування	Обов'язкова	3	14	16	3	–	3	

Фортепіано», які проходять за навчальним планом концертмейстерську практику у якості другого концертмейстера. Така практика дає можливість розширити учбовий репертуар майбутнього диригента через виконання симфоній, увертюр, музики до кінофільмів, творів з солістами тощо. Серед симфонічних творів виконуються композитори XIX та XX ст.: Й. Гайдн, В. Моцарт, Л. Бетховен, Ф. Мендельсон, Р. Вагнер, Г. Малер, Д. Шостакович, Г. Свиридов та інші.

Здобувачі вищої освіти мають можливість відвідувати не тільки інструментальні творчі колективи, а й хорові – український народний хор «Кобзар», народний аматорський колектив академічної манери співу жіночий хор «Юність» або народний аматорський колектив профспілок України «Молодіжний камерний хор». Така практика дає можливість майбутнім диригентам-інструменталістам ознайомитися зі специфікою вокально-хорового напрямку, репертуаром, спорідненими виконавськими компетентностями та збагатити свій світогляд у площині музичного колективного музикування.

З 2020 р. з метою дотримання рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів закладах освіти у період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) заняття з диригування проходили в дистанційному режимі (Зум, Гугл мйт, Вайбер, Телеграм) та з використанням освітньої платформи Мудл. Війна, що розпо-

чалася в нашій державі 24 лютого 2022 р., також внесла корективи у навчальний процес і негативно впливає на підготовку майбутніх фахівців, які потребують реальних офлайн занять. Сподіваємось на краще.

Висновки. Таким чином, диригентська підготовка інструменталістів-виконавців в УДПУ імені Павла Тичини попри невеликий термін свого існування (перший випуск – 2016 р.) має досить ґрунтовні та дієві практичні складові крім загальноприйнятих. Серед таких складових виокремимо: написання інструментовки або перекладу одного твору з державної програми, його набір та оформлення в окреме видання партитури; ведення щоденника диригента; робота над виконавським репертуаром у класі диригування з двома концертмейстерами; відвідування творчих колективів різного профілю; введення до освітньо-професійної програми другого освітнього рівня компоненти «Методика викладання оркестрового диригування», що поглиблює знання та вдосконалює навички диригентів-випускників.

Наше дослідження не висвітлює усі аспекти підготовки майбутніх диригентів на факультеті мистецтв УДПУ імені Павла Тичини, подальшого дослідження потребує працевлаштування диригентів-випускників або їхня професійна реалізація, а також підготовка диригентів за освітньою програмою 014 Середня освіта. Музичне мистецтво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відбулися державні іспити студентів-іноземців на пряму підготовки «Музичне мистецтво». URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/vidbulysya-derzhavni-ispyty-studentiv-inozemtsiv-napryamu-pidhotovky-muzychne-mystetstvo/>
2. Дирижерское исполнительство : Практика. История. Эстетика / Сост. Л. Гинзбург М. : Музыка, 1975. 496 с.
3. Кванц И. Опыт наставления по игре на поперечной флейте. М. : Музыка, 1975. С. 10–56.
4. Навчальний план підготовки бакалавра Освітньо-професійної програми Музичне мистецтво (інструментальне виконавство). Умань, 2019. URL: [https://udpu.edu.ua/documents/educational-programs/34716/Навчальний%20план%20Музичне%20мистецтво%20\(Інструментальне%20виконавство\).pdf](https://udpu.edu.ua/documents/educational-programs/34716/Навчальний%20план%20Музичне%20мистецтво%20(Інструментальне%20виконавство).pdf)
5. Навчальний план підготовки бакалавра Освітньо-професійної програми Музичне мистецтво (інструментальне виконавство). Умань, 2020. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/B-025-Muzychne-mystetstvo-instrum.-vykonavstvo.pdf-Bakalavr-310.pdf>
6. Навчальний план підготовки магістра спеціальності 025 музичне мистецтво Освітньо-професійної програми Музичне мистецтво (інструментальне виконавство). Термін навчання 1 рік 4 місяці. Умань, 2020 р. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/025-Muzychne-mystetstvo-instrum.-vykonavstvo-Mahistr14.pdf>
7. Навчальний план підготовки магістра спеціальності 025 музичне мистецтво Освітньо-професійної програми Музичне мистецтво (інструментальне виконавство). Термін навчання 1 рік 9 місяці. Умань, 2020 р. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/025-Muzychne-mystetstvo-instrum.-vykonavstvo-Mahistr-19.pdf>
8. Онищук В. Професійна підготовка майбутнього диригента оркестрового колективу як педагогічна проблема. *Нова педагогічна думка*. 2016. Випуск 4 (88). С. 65–68.
9. Радзівіл Т. А. Проект освітньо-професійної програми Музичне мистецтво (Інструментальне виконавство) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Умань, 2021. 99 с.
10. Сверлюк Я. В. Диригентсько-оркестрова освіта: теорія, методика, практика : монографія. Рівне : РДГУ, 2007. 235 с.
11. Сологуб В. Д., Піхтар О. А. Історико-культурологічні аспекти оркестрового та хорового диригування. *Гілея: науковий вісник. Філософські науки*. 2018. Вип. 130. С. 339–342.
12. Malko Nicolai. *The Conductor and His Baton: Fundamentals of the Technic of Conducting Hansen*, 1950. 280 p.

REFERENCES

1. Vidbulysia derzhavni ispyty studentiv-inozemtsiv napriamu pidhotovky «Muzychne mystetstvo» [State exams for foreign students in the «Music arts» direction of training were held]. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/vidbulysya-derzhavni-ispyty-studentiv-inozemtsiv-napryamu-pidhotovky-muzychne-mystetstvo/> [in Ukrainian].
2. Dirizherskoe ispolnitelstvo : Praktika. Istoriya. Estetika. [Conducting performance: Practice. Story. Aesthetics]. Comp. L. Ginzburg M. : Music, 1975. 496 p. [In Russian].
3. Kvants I. Opyit nastavleniya po igre na poperechnoy fleyte. [Experience of instruction in playing the transverse flute]. M. : Music, 1975. pp. 10–56 [In Russian].
4. Navchalnyi plan pidhotovky bakalavra Osvitno-profesiinoi prohramy Muzychne mystetstvo (instrumentalne vykonavstvo). [Curriculum for preparing a bachelor of the Educational and Professional Program Musical Art (instrumental performance)]. Uman, 2019. URL: [https://udpu.edu.ua/documents/educational-programs/34716/Навчальний%20план%20Музичне%20мистецтво%20\(Інструментальне%20виконавство\).pdf](https://udpu.edu.ua/documents/educational-programs/34716/Навчальний%20план%20Музичне%20мистецтво%20(Інструментальне%20виконавство).pdf) [in Ukrainian].
5. Navchalnyi plan pidhotovky bakalavra Osvitno-profesiinoi prohramy Muzychne mystetstvo (instrumentalne vykonavstvo) [Curriculum for preparing a bachelor of the Educational and Professional Program Musical Art (instrumental performance)]. Uman, 2020. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/B-025-Muzychne-mystetstvo-instrum.-vykonavstvo.pdf-Bakalavr-310.pdf> [in Ukrainian].
6. Navchalnyi plan pidhotovky mahistra spetsialnosti 025 muzychne mystetstvo Osvitno-profesiinoi prohramy Muzychne mystetstvo (instrumentalne vykonavstvo). Termin navchannia 1 rik 4 misiatsi [Curriculum for the preparation of the master's degree in the specialty 025 musical art of the Educational and professional program Musical art (instrumental performance). The term of study is 1 year 4 months]. Uman, 2020. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/025-Muzychne-mystetstvo-instrum.-vykonavstvo-Mahistr14.pdf> [in Ukrainian].
7. Navchalnyi plan pidhotovky mahistra spetsialnosti 025 muzychne mystetstvo Osvitno-profesiinoi prohramy Muzychne mystetstvo (instrumentalne vykonavstvo). Termin navchannia 1 rik 9 misiatsi. [Curriculum for the preparation of the master's degree in the specialty 025 musical art of the Educational and professional program Musical art (instrumental performance). The term of study is 1 year 9 months]. Uman, 2020. URL: <https://mpf.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/025-Muzychne-mystetstvo-instrum.-vykonavstvo-Mahistr-19.pdf> [in Ukrainian].
8. Onyshchuk V. Profesiina pidhotovka maibutnoho dyryhenta orkestrovoho kolektyvu yak pedahohichna problema [Professional training of the future conductor of the orchestra team as a pedagogical problem]. *New pedagogical idea*. 2016. Issue 4. (88). pp. 65-68 [in Ukrainian].
9. Radzivil T. A. Proiekt osvitno-profesiinoi prohramy Muzychne mystetstvo (Instrumentalne vykonavstvo) Pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity. [The project of the educational and professional program Musical Art (Instrumental Performance) first (bachelor) level of higher education]. Uman, 2021. 99 p. [in Ukrainian].
10. Sverliuk Ya. V. Dyryhentsko-orkestrova osvita: teoriia, metodyka, praktyka. [Conductor-orchestral education: theory, methodology, practice]. Rivne: RSHU, 2007. 235 p. [in Ukrainian].
11. Solohub V. D., Pikhtar O. A. Istoryko-kulturolohichni aspekty orkestrovoho ta khоровoho dyryhuvannia. [Historical and cultural aspects of orchestral and choral conducting]. *Hileia: scientific bulletin. Philosophical sciences*. 2018. Issue 130. pp. 339–342 [in Ukrainian].
12. Malko Nicolai. *The Conductor and His Baton: Fundamentals of the Technic of Conducting Hansen*, 1950. 280 p.